

Бранислав Божовић.
Специјална полиција у Београду 1941–1944.
 Београд: Завод за уџбенике, 2014, 760.

Публициста Бранислав Божовић приустан је у југословенској и српској историографији пуних шест деценија. Објавио је више од 20 монографија и велики број чланака у штампи, те стручној и научној периодици. У средишту његових истраживања налазио се Други светски рат на простору Југославије, са посебно усмереном пажњом на безбедносне органе окупационе управе, злочине окупатора, истакнуте припаднике колаборационистичке управе и отпор окупатору. Божовић је дуго радио у државним органима унутрашњих послова, имајући, на неки начин, ексклузиван приступ документима архиве Управе државне безбедности. Његов историографски рад динамично се развијао и напредовао, а посебно значајне публикације објавио је током последњих двадесетак година: *Београд под комесарском управом 1941 године* (Београд: ИСИ, 1998); *Страдање Јевреја у окупираном Београду 1941–1944* (Београд: Српска школска књига, 2004); *Управа и управници града Београда (1839–1944)* (Београд: Просвета, 2010). Посебан историографски допринос Божовића представља стварање дигиталне архиве од докумената које је током година сакупио у својим истраживањима. Ова архива је данас доступна истраживачима посредством Музеја жртава геноцида.

Објављивање монографије *Специјална полиција у Београду 1941–1944* у издању Српске школске књиге 2003. године представљало је велики искорак и веома значајан допринос истраживању историје Србије у Другом светском рату. Божовићева монографија донела је веома опширну и изворно утемељену анализу рада Специјалне полиције, али и уопште целог безбедносног сектора окупираних Србије, који је подразумевао постојање и координацију већег броја немачких и домаћих полицијских и обавештајних органа. На тај начин осветљен је један сегмент ратне историје о коме се до тада знало релативно мало, док су истовремено отворена и актуелизована бројна сродна истраживачка питања и тематски рукавци. Друго, проширено издање ове значајне монографије објављено је 2014. у издању београдског Завода за уџбенике.

Ово издање у великој мери је задржало структуру и садржај најзначајнијих поглавља првог издања, али је у односу на њега проширено са око 200 страница новог садржаја. Предговор другом издању (стр. 17–26) написали су проф. др Љубодраг Димић и

Миладин Милошевић, директор Архива Југославије, указујући на значај Божовићевих истраживања и њихову изворну утемељеност.

Монографија Бранислава Божовића састоји се од три велика тематски заокружена поглавља (27–658), прилога (хронолошко-тематског избора докумената, стр. 659–728), резимеа на српском, енглеском, руском и немачком језику, списка скраћеница и илустрација, списка коришћених извора и литературе те регистра личних имена. Прва два поглавља „Развој, организација и делатност“ (26–392) и „Пракса и методи рада“ (стр. 393–510) сасвим су незнатно измењена у односу на прво издање књиге. У њима су детаљно описане околности деловања Специјалне полиције, њено устројство, однос са окупационим властима и органима домаће управе. Посебна истраживачка пажња била је посвећена полицијским акцијама против комуниста и других чланова и симпатизера НОП-а, методама полицијског рада, као и категоризацији ухапшених лица и поступању са њима.

Трећа глава „Примери рада Специјалне полиције“ (511–658) доноси нов садржај у односу на прво издање монографије. У првој тематској целини овог поглавља, насловљеној са „Суочени са смрћу“, Божовић углавном описује и анализира примере храброг држања ухапшених комуниста током истраге и ислеђивања у Специјалној полицији и Гестапоу. На основу архивских докумената из Специјалне полиције и грађе немачког порекла представљени су случајеви полицијске обраде Станислава Сремчевића, Ђуке Динић, Драгиње Марковић, Вере Смиљанић и Наде Вуксан, као и сасвим необичан случај пензионисане учитељице Леонтине Краус која је слала дописе председнику колаборационистичке владе Милану Недићу са захтевом да буде стрељана уместо најмлађег ухапшеног комунисте. Други део (527–538) овог поглавља посвећен је анализи неколико случајева прогона лекара наклоњених НОП-у и комунистима. Детаљније су изложени случајеви полицијске обраде др Велизара Косановића и др Петра Драговића, а посебна пажња посвећен је анализи случаја др Милутина Ивковића Милутинца, лекара, предратног комунисте, истакнутог фудбалера и спортског радника. Милутинчев случај утолико је занимљивији што је он, због својих спортских достигнућа и личних веза, имао обожаваоце и заштитнике и у самом врху Специјалне полиције, али га ни то није спасло смрти у рукама Гестапоа.

Међу београдским илегалцима посебно су бројни били студенти и средњошколци, због чега су ови делови српске омладине често били на удару Специјалне полиције. Бранислав Божовић

посветио им је две подцелине другог издања своје монографије о Специјалној полицији (539–555), у којима је детаљно анализирао низ случајева страдања средњошколаца, гимназијалаца и студената због чланства у СКОЈ-у, прикупљања помоћи за партизане и растурања антиокупаторских летака, као и учествовања у саботажама и другим илегалним акцијама. На друге категорије становништва (просветаре, раднике поште, адвокате, правнике) и њихов однос са Специјалном полицијом Божовић се осврнуо у посебном одељку (556–563), у коме је представљен прогон „национално непоузданих“ државних чиновника и лица из ових професија осумњичених да подржавају комунисте или са њима активно сарађују.

Нарочито занимљив сегмент Божовићеве монографије (564–587) бави се припадницима Специјалне полиције који су били прикривени помагачи или учесници НОП-а. Указано је на различите облике и нивое сарадње који су остварени између партизанског покрета и полицијских службеника: израду и набавку пропусница и других докумената, обавештавање о полицијским акцијама и откривеним идентитетима илегалца, набавку оружја, муниције и медицинског материјала за НОП. Детаљно је анализиран случај Јанка Јанковића, шефа картотеке Специјалне полиције, али и блиског пријатеља и кума њеног руководиоца Божицара Бошка Бећаревића. Јанковић, који је и формацијски и по личној линији био у самом врху полицијских органа, заправо је тесно сарађивао са комунистима, а откривен је тек у октобру 1943. године. Опширно су анализирани и случајеви полицијских службеника Душана Јовановића и Цветка Црњака, а сви поменути сарадници покрета отпора скончали су стрељањем након боравка у Бањичком логору. Божовић се, у нешто ширим цртама, бавио и сложеним односима између четничког покрета („ДМ“) и Специјалне полиције, као и акцијама Гестапоа против покрета генерала Михаиловића (588–604). У нове садржаје објављене у другом издању монографије о Специјалној полицији убрајају се још и потпоглавља „Потрага за водећим личностима партизанског покрета“ (605–652) и „После свега“ (653–661). У њима су детаљно изложени случајеви полицијске и обавештајне обраде четири истакнуте личности НОП-а: Моше Пијаде, Александра Ранковића, Коче Поповића и Марка Никезића, и анализирано држање истакнутих личности колаборационистичке управе и Специјалне полиције пред судом након ослобођења.

Бранислав Божовић је објавио, у форми прилога у својој монографији, и петнаестак аутентичних историјских докумената драгоцених за разумевање основног предмета истраживања, међу који-

ма су се нашле и објаве градских власти Београда, систематизације и акти из рада Специјалне полиције и Министарства унутрашњих послова, наредбе Милана Недића. Монографија је илустрована низом црно-белих фотографија и садржи бројне шематизме и табеле који читаоцу олакшавају праћење основног текста. У целини гледано, друго, проширено издање монографије *Специјална полиција у Београду 1941–1944* аутора Бранислава Божовића представља вредно и заокружено истраживање. Нови садржаји, на око 200 страница, драгоцен су допуна раније објављеном тексту и омогућавају потпуније сагледавање историје Србије 1941–1944. године, а посебно безбедносног сектора и антикомунистичке борбе. Нема сумње да ће и ово издање бити неизоставни чинилац историографских истраживања везаних за Други светски рат на простору Србије, а атрактивност теме и леп, једноставан стил аутора могу га учинити привлачним и за ширу јавност.

Александар СТОЈАНОВИЋ